

DE DUITSE BEZETTING, HET VERZET EN DE BEVRIJDING VAN TONGELRE

Frans Kortie

Duitse invasie

Op 10 mei 1940 beleeft Nederland een dramatisch dieptepunt in zijn historie. Op die mooie meidag wordt ons land pijnlijk verrast door een Duitse invasie. Ons kleine leger biedt hardnekkig tegenstand, maar moet na vijf dagen de superioriteit van het modern uitgeruste Duitse leger erkennen. Een niets ontziend Duits bombardement op Rotterdam forceert onze capitulatie.

Duitse troepen in Tongelre

Twee dagen later marcheren de eerste Duitse troepen al door Tongelre. Het gedreun van hun zware laarzen en hun marsliederen lokken nogal wat mensen naar buiten. Ook de oud-burgemeester van Tongelre, de heer Van Engeland, nu wethouder van de gemeente Eindhoven. De aanblik van dit militaire schouw spel ontroert hem zeer. Tegen zijn buurmeisje, Franzien van der Sanden, verzucht hij: *"Meisje dit betekent oorlog. Dat zijn onze vijanden. Dat belooft niet veel goeds. Als je later groter bent zul jij je dit zeker nog wel herinneren."*

Onze soldaten op de vlucht

Jan Nagelkerke, die nu in de Condensatorstraat woont, herinnert zich nog de grote verwarring bij de Duitse invasie en de overhaaste terugtocht van zijn regiment, het 17e Regiment Infanterie. *"Bij de mobilisatie in 1939 werd ik ingekwartierd in Beek en Donk. Vele maanden hebben wij loopgraven gegraven en stellingen gebouwd achter de Peel-*

Afb. 1 Jan Nagelkerke onderscheiden door hoofdcommissaris van der Werf. Links Piet van Soerland

linie. Vergeefse moeite. Het Duitse leger overrompelde onze defensie aan de Maas en in de Peel. Hals over kop moesten wij te voet naar Heeswijk en vandaar door het Land van Maas en Waal naar Leerdam. Onderweg werden wij herhaaldelijk beschoten door erg laag vliegende Duitse vliegtuigen. Bij het oversteken van de Waal werd onze kok op de veerpont dodelijk getroffen. Zwaar vermoeid kwamen wij in Leerdam aan, waar ik een onderdak vond in de garage van de gemeente-ontvanger. Enige dagen na de capitulatie werden wij ontwapend en met andere krijgsgevangenen per schip naar Duitsland gebracht.“

Ook België en Frankrijk verslagen

Snel oprukkende Duitse eenheden banen zich een weg door België naar Frankrijk. Tot verrassing en verwarring niet alleen van het Belgische, maar ook van het Franse en Britse leger, die beiden tevergeefs proberen de "Blitzkrieg" te stuiten. Wel weet het Britse expeditieleger zich samen met Franse leger-eenheden bij Duinkerken in te schepen, zij het met achterlating van kanonnen, mitrailleurs, pantservoertuigen en ander kostbaar wapentuig. Zo ontsnappen meer dan driehonderdduizend soldaten, in grote en in kleine schepen, zelfs in plezierjachten en roeiboortjes aan een dreigende Duitse omsingeling. Op 28 mei moet de Belgische koning Leopold capituleren. Reeds op 14 juni trekt het zegevierende Duitse leger Parijs binnen; Het Westen lijkt verslagen.

De Duitsers aan de macht

Nederland heeft het natuurlijk moeilijk met de nieuwe situatie, ook al drukt de last van de bezetting nog niet zo zwaar. Onze regering - met onze koningin in vrijwillige ballingschap in Londen - wordt vervangen door een "Reichskommissar", Dr. Arthur Seyss Inquart. Hij en zijn staf doen hun uiterste best om het vertrouwen van het Nederlandse volk te winnen. De "Führer" van het "Groot Duitse Rijk", Adolf Hitler, helpt hem daarbij. Als een gunst aan het "bevreemde Nederlandse volk", mogen alle Nederlandse soldaten, die nu in Duitsland krijgsgevangen zijn, naar huis. Maar Nederland laat zich niet misleiden. Daarvoor zijn wij te nuchter. Wij voelen er niets voor om "edel Germanen" te worden. De pro-Duitse N.S.B., de Nationaal Socialistische Beweging, onder leiding van Ir. Anton Mussert, ondervindt van de "goede Nederlanders" geen enkele sympathie. Integendeel.

De Februari-staking

Zodra de Duitsers bemerken, dat Nederland niets voelt voor hun "Nieuwe Orde", beginnen zij onze democratische vrijheden te beperken en hun dictatoriaal gezag te versterken. De N.S.B. maakt steeds meer misbruik van haar bevoorrechte positie als de enige en echte vrienden van de bezetter. Zij lokt conflicten uit met goede vaderlanders en vooral met Joodse landgenoten. Bij een door haar geprovooceerd relletje komt het in Amsterdam tot botsingen met de politie. De "Grüne Polizei", de gehate Duitse politie, grijpt deze welkome kans om hard in te grijpen.

De Joden-vervolging, in Duitsland begonnen, krijgt in Amsterdam een mensonterend en ook een misdadig vervolg. Vierhonderd Joodse mannen worden gearresteerd en naar Duitse concentratiekampen gebracht, waar hen een zekere dood wacht. Amsterdam en de rest van Nederland reageren spontaan door algemene stakingen. De Duitsers nemen harde maatregelen. Na deze, nog ieder jaar herdachte, Februaristaking vallen vele verzetsmensen onder de kogels van Duitse vuurpelotons.

Voor deze doden schreef Jan Campert het beroemde gedicht "De achttien doden". De eerste strofe luidt:

*Een cel is maar twee meter lang
en nauw twee meter breed,
wel kleiner nog is het stuk grond
dat ik nu nog niet weet,
maar waar ik naamloos rusten zal,
mijn makkers bovendien,
wij waren achttien in getal,
geen zal den avond zien.*

Philips vijftig jaar

Bij het vijftigjarig bestaan van Philips, op 23 mei 1941, wordt in Eindhoven de oorlog en de bezetting even vergeten. Spontane feestvreugde ontvlamt bij het personeel, dat massaal het werk neerlegt en getooid in Oranje-kleuren zingend en juichend naar de Markt wandelt.

Op hun schouders mag "Meneer Frits" dit uitbundig verjaringsfeest mee vieren. Een onwelkome verrassing voor de Eindhovense "Ortskommandant" en andere Duitse autoriteiten, die onrust en wanorde vrezende. Nog diezelfde avond rukken zwaarbewapende pelotons van de "Grüne Polizei" de nog feestvierende stad binnen. Met veel machtsvertoon en wapengekletter maken zij een abrupt einde aan deze manifestatie van vaderlandsliefde en vrijheidszin.

N. S. B.-burgemeester heeft het moeilijk

Burgemeester Verdijk wordt, vooral door toedoen van de N. S. B. begin februari 1942 ontslagen. Hij zou onvoldoende meegewerkt hebben aan de gedwongen tewerkstelling op het vliegveld, dat nu door de Duitse luchtmacht gebruikt wordt. Hij wordt er ook van beschuldigd te weinig aandacht gegeven te hebben aan de Joden-vervolging., Een fanatieke N. S. B. -er, Dr. H. Pulles, vee-arts in het gemeentelijk slachthuis in Tongelre, wordt zijn opvolger. Hij krijgt ambtelijke hulp van enkele geestverwanten, die na een spoedcursus tot gemeente-ambtenaar worden gebombardeerd . Natuurlijk zijn die nieuwkomers niet opgewassen tegen de ervaren ambtenaren. Die doen alles om het werk van hun surrogaat-collega's belachelijk en zelfs onmogelijk te maken. De gemoedsrust van de burgemeester en van zijn trawanten wordt danig op de proef gesteld vooral wanneer zij ontdekken, dat hun besluiten gesaboteerd worden. Ook als zij merken, dat hun brieven en dossiers beplakt worden met "Verbeter de wereld, maar begin bij je zelf" of met "OZO" dat is "Oranje Zal Overwinnen". Of nog erger met de dreigende tekst: "Pulles, die na de oorlog de 1.. is".

"Moet jij mij niet groeten ?"

Dankzij wethouder Van Engeland krijgt Frans Kortie uit de Melkweg in het najaar van 1940 een tijdelijke baan op het gemeentehuis. Daar is hij erg blij mee omdat vele jongeren gedwongen worden om in Duitsland te gaan werken. Hij doet volop mee aan het pesten en plagen van zijn N.S.B.- superieuren en pro-Duitse collegae. *"Dat was toen ons lust en ons leven", zo herinnert hij zich. "Hun administratieve onkunde buiten wij zelfs zo uit, dat zij voortdurend fouten maakten. Als zij dat door hadden - wat niet altijd het geval was - dreigden zij met de Duitsers, maar gelukkig bleef het meestal bij een dreigement. Mijn Tongelrese vriend, Marinus van der Aalst, moest op een kwade dag bij de S. D., de Duitse "Sicherheidsdienst" op het matje komen en wel bij de beruchte "Kriminalkommissar" Weber . Maar gelukkig was er geen bewijs voor de beschuldiging, dat Marinus onderduikers had geholpen. Ik had de euvele moed burgemeester Pulles niet te groeten, toen hij op een morgen het gemeentehuis binnen kwam. Ik keerde hem zelfs opvallend de rug toe. Hij werd toen zo woedend, dat hij mij niet in stadhuistaal maar als ex-veearts uitvloekte: "Kun jij mij niet groeten ? Heb je soms stront in je ogen?! Volgende keer stuur ik je naar de S. D."*

Ontspanning in oorlogstijd

Ondanks de werkeloosheid, de voedselschaarste en de Duitse onderdrukking, die soms in terreur ontaardt, gaat het leven in Tongelre vrij normaal zijn gang. Nieuwe initiatieven zorgen gelukkig voor de, in deze spannende tijd hardnodige ontspanning.

De voetballers van S.T.V. trainen en spelen op het veld aan de Koudenhovenseweg . Het veld is wel erg hobbelig, maar het actieve medeleven van de supporters en de luide aanmoedigingen van de sportieve pastoor Van Amstel maken veel goed. Enkele actieve jongeren richten een hockeyclub op. Jongens en meisjes trainen gezellig samen. Onze geestelijke adviseurs hebben met dat gemengde sporten aanvankelijk wel wat moeite, maar ook zij gunnen hun Roomse jeugd de niet eerder gekende vreugde van deze nieuwe sport.

De studerende jeugd krijgt een eigen "Jongstudentenclub". Zij vinden elkaar in kunstzinnige ontmoetingen in de gezonde en open lucht van "De Bochten". Jan Rooijackers vindt het goed, dat zij achter zijn boerderij aan de Muschbergweg hun eigen

Afb. 2 Toneelgroep van de Jongstudentenclub

houten "home" bouwen, onder supervisie van aannemer Tonny Gielissen. Zij genieten daar volop van het buitenleven en van de boerderij-producten, waarmede hun gastheer en zijn vrouw hen verwennen. Per fiets en te voet verkennen zij het dierbare Brabantse land. Als amateurheemkundigen helpen zij de, op de Wolvendijk wonende leraar Reuvekamp bij de voorbereiding van zijn sociografie over de St. Martinus-parochie. Met steun van hun sympathieke moderator, kapelaan van der Pas, en de vocale hulp van de zingende onderwijzer Wolf Lange (van de jongensschool van "meester Korting") tracteren zij hun dorpsgenoten op succesvolle toneelvoorstellingen in het Patronaat.

Nog wint Duitsland . . . op alle fronten

Ook bij ons in Tongelre veel affiches met de tekst:

"Duitsland wint op alle fronten". Louter propaganda. Want al in het eerste oorlogsjaar wordt de eens zo geduchte "Luftwaffe" letterlijk uit de lucht geschoten door de Britse "Royal Airforce" die zo een dreigende Duitse invasie van "Good Old England" weet te verijdelen. Het irritante "Und wir fahren gegen Engeland" wordt voor goed uit de militaire zangbundels genomen. Maar voorlopig zegeviert de machtige Duitse armee nog op vele fronten. In 1941 worden Joego-Slavië en ook Griekenland onder de voet gelopen. Ook in Noord Afrika boekt de befaamde generaal Rommel opzienbarende successen. Eind 1941 staat het Duitse leger voor de poorten van Moskou.

Brits bombardement op Philips

Op zondag 6 december 1942 wordt de altijd zo gezellige Sinterklaas-viering wreed verstoord. Het Philips-bedrijf, dat noodgedwongen ook voor de Duitse oorlogsindustrie werkt, wordt op die zondag het doelwit van de geallieerde luchtmacht. Meer dan negentig Britse bommenwerpers nemen aan dit zware bombardement deel. De schade in de fabrieken zowel in Strijp als aan de Emmasingel is aanzienlijk. Ook de aangrenzende straten worden zwaar getroffen. Het totaal aantal doden bedraagt 138 en er zijn meer dan 200 gewonden.

De hulpverlening komt snel op gang. Ook de EH-BO-ers van de Luchtbeschermingspost aan de Poeijersstraat zijn snel ter plekke. Een van hen, Piet van Vegchel uit de Melkweg, beschrijft de hopeloze situatie: *"De Demer is een grote vlammenzee. In het nóg brandende café "de Bonte Os" horen wij mensen om hulp roepen. Maar vanwege de fosfor- en andere brandbommen kunnen wij weinig doen. Zelfs mijn schop vliegt in brand. Het is zeer triest. Later ben ik in het ook zwaar getroffen Binnenziekenhuis gaan helpen. Ik krijg de moeilijke opdracht om de daar binnen gebrachte lijken van het verband te ontdoen. Het wordt gewassen voor hergebruik, want verband is erg schaars. Zwaar vermoeid ben ik naar huis gegaan. Daar hoorde ik, dat een dochter van de familie Moerkens uit onze straat ook bij de vuurzee op de Demer is omgekomen."*

Het getij keert

Gelukkig keert het getij. Al in 1942 krijgt het Duitse leger gevoelige klappen. Steeds grotere formaties van de groeiende geallieerde luchtvloot vallen, nu ook overdag, vernietigend Duitse steden aan. De Britse veldmaarschalk Montgomery verdrijft de Duitsers uit Noord Afrika, zodat de invasie van Italië via Sicilië kan

beginnen. De verbeterde strijd om Stalin-grad eindigt in een zware Duitse nederlaag. Steeds meer "slavenarbeiders", niet alleen uit ons land, maar ook uit heel Europa moeten de Duitse economie redden. Uit Tongelre ontvangen "onze jongens in Duitsland" voedselpakketten, die zeer gewaardeerd worden. De K.A. (Katholieke Actie) zorgt voor eigenhandig geschreven brieven, die hen zeer bemoedigen.

Philips redt vele Joden

Het Philips-concern, met name Frits Philips, die onder toezicht van een Duitse "Verwalter" nog leiding mag geven aan dit bedrijf, neemt een prijzenswaardig initiatief. Hij weet de Duitsers te

VLEESCH 37 ^A	VLEESCH 38 ^A	VLEESCH 39 ^A	VLEESCH 40 ^A	WESERVE A73	WESERVE A74	WESERVE A75	WESERVE A76
37 ^B	38 ^B	39 ^B	40 ^B	WESERVE A77	WESERVE A78	WESERVE A79	WESERVE A80
BROOD 37 ^A	BROOD 38 ^A	BROOD 39 ^A	BROOD 40 ^A	STICHTING 1910-1915	STICHTING 1910-1915	STICHTING 1910-1915	STICHTING 1910-1915
BROOD 37 ^A	BROOD 38 ^A	BROOD 39 ^A	BROOD 40 ^A	ALGERIEN 233	ALGERIEN 234	ALGERIEN 255	ALGERIEN 236
BROOD 37 ^A	BROOD 38 ^A	BROOD 39 ^A	BROOD 40 ^A	STICHTING 1910-1915	STICHTING 1910-1915	STICHTING 1910-1915	STICHTING 1910-1915
BROOD 37 ^A	BROOD 38 ^A	BROOD 39 ^A	BROOD 40 ^A	ALGERIEN 225	ALGERIEN 226	ALGERIEN 227	ALGERIEN 228
37 ^B	38 ^B	39 ^B	40 ^B	STICHTING 1910-1915	STICHTING 1910-1915	STICHTING 1910-1915	STICHTING 1910-1915
37 ^B	38 ^B	39 ^B	40 ^B	ALGERIEN 217	ALGERIEN 218	ALGERIEN 219	ALGERIEN 220

Afb. 3 Distributiebonnen, noodzakelijk in oorlogstijd

overtuigen, dat het ook voor hen nuttig is om de Joodse en andere gevangenen in het concentratiekamp Vught een aantal Philips-producten, zoals radio's, scheerapparaten, knijpkatten te laten vervaardigen. Barakken worden in dit concentratiekamp omgebouwd tot fabriekshallen. Ruim drieduizend, vooral Joodse gevangenen worden daar te werk gesteld. Bij de nadering van de geallieerde legers, in de zomer van 1944, worden de Joden op transport naar Duitsland gesteld. Daar weet een goede Philips-relatie velen van dit "Philips-Kommando" te redden. Het geluk is met hen. Door deze sympathieke bemiddeling overleven 382 gedepor-teerde Joden van dit bijna 500 mensen tellende "doden-transport".

Hoe harder de terreur, hoe sterker het verzet

Begin mei 1943 breken in heel Nederland stakin-gen uit. De aanleiding is een radicaal Duits besluit om alle militairen van het voormalig Nederlandse leger opnieuw in krijgsgevangenschap te voeren.

De verontwaardiging en woede zijn zo groot, dat bijna alle bedrijven en ook vele gemeenten in staking gaan. Ook het Eindhovens bedrijfsleven gaat plat.

De Duitse "Sicherheitsdienst" grijpt "rücksichtslos" in. Honderden stakers worden gearresteerd en meer dan zestig gefusilleerd. Bij Philips worden vijf willekeurige werknemers, zonder enige vorm van proces, doodgeschoten. Op de plaats waar zij de dood vonden - in het complex-Strijp - staat nu een monument. De bedoeling van de bezetter om iedere vorm van verzet met harde hand te breken, wordt een mislukking. Hoe harder die hand, des te sterker wordt het verzet. Vele soldaten gaan niet meer in krijgsgevangenschap. Zij duiken onder en versterken de nog dunne gelederen van het ondergrondse verzet. De meeste studenten weigeren de "loyaliteitsverklaring" - van het Duitse gezag - te tekenen. Zij worden, de welkome leiders van het verzet.

Hoewel het onderduiken en het herbergen van onderduikers zwaar gestraft worden, vinden ook in Tongelre talrijke dorps- en landgenoten een goed onderdak. Belangrijk en waardevol in dit spanningsveld zijn de pastorieën van de parochies in Tongelre en het Villapark. Ondanks de grote risico's helpen daar pastoors en kapelaans moedeloze en dikwijls wanhopige jonge mannen aan een betrouwbaar onderduik-adres. Beter dan wie begrijpen zij hun levensreddende roeping. Opvallend velen van deze priesters zijn het slachtoffer geworden van hun menslievendheid. Vooral in Brabant en Limburg.

Ook Tongelre verzet zich

Om de verplichte tewerkstelling in Duitsland te ontlopen worden alle mogelijke kwalen en zelfs besmettelijke ziekten gesimuleerd. Gelukkig doen onze vaderlandslievende artsen hun uiterste best om zoveel mogelijk mannen af te keuren.

Piet van Vegchel wil hen daarbij een handje helpen. Midden in de winter duikt hij in de ijsskoude "IJzeren Man". Maar de verhoopde longontsteking blijft helaas uit. Piet is gedoemd de Duitse oorlogsindustrie te gaan versterken. Maar ook bij deze hoge nood is de redder nabij. Zijn dorpsgenoot Bert Hoeven, personeelschef bij de Spoorwegen, heeft de moed hem uit de rij "gastarbeiders" te halen, die op het perron in Eindhoven staan te wachten op hun vervoer naar Duitsland. Meer Tongelrese jongens hebben van zijn hulpvaardige handen mogen profiteren.

Het is ondoenlijk om alle Tongelrese mannen en vrouwen te noemen die ieder op hun eigen, dikwijls vindingrijke, wijze de gehate vijand hebben bestreden. Meestal met levensgevaar voor henzelf en hun gezinnen deden zij alles om het leven in oorlogstijd

zo dragelijk mogelijk te houden. Een aantal van hen mag met name en ere in dit verband genoemd worden. Tot hen behoort Ir. Theo Tromp, die in die tijd directeur was van de Radiobuizen-fabriek bij de N.V.Philips. Hij richtte al in 1942 een spionagegroep op. Hij kreeg daarbij de medewerking van Pastoor Schoenmakers van de St. Joseph-parochie, die in het diepste geheim, in het orgel van zijn kerk een radio-zender had laten bouwen. De heer Tromp maakte daarvan een nuttig gebruik om economische en ook militaire informatie naar onze regering in Londen te zenden.

Ook in Tongelre groeit het aantal onderduikers. Om die in leven te houden, moeten de nodige distributie-bescheiden en legitimatie-papieren vervalst of gestolen te worden. Dat riskante werk wordt verricht door bekwame vervalsers en gewapende verzetsgroepen. De leden van de P.A.N. (Partizanen Actie Nederland) in Tongelre en daarbuiten spelen daarbij een actieve rol. Gewapenderhand moeten zij hun wapens veroveren. Zij saboteren ook de Duitse verbindinglijnen door het verstoren van het telefoonverkeer en het opblazen van hoogspanningsmasten. Het hoofd van de jongensschool in het Villapark, Piet Vriens, ook een begaafd musicus en schilder, was voor de P.A.N. de belangrijke man achter de schermen. Steeds bescheiden en op de achtergrond. Hij behoedt de al te energieke jongemannen bij die partizanen-groep voor gevaarlijke avonturen. Een betrouwbaar raadsman en patroon. Op latere leeftijd heeft hij alle geslaagde en minder geslaagde activiteiten van de P.A.N. in een lijvig boekwerk vastgelegd. Ook andere kleinere groepen doen in Tongelre veel verzetswerk. Zij bestaan dikwijls uit vrienden, die elkaar goed kennen en vertrouwen. Uit hun midden komen ook meestal meisjes, die als koerier belangrijke berichten overbrengen, illegale blaadjes verspreiden en zelfs wapens durven te vervoeren. Ook moeten in dit verband de vele boeren-families genoemd worden, die onderduikers en dorpsgenoten aan onderdak en voedsel helpen.

Piet van Soerland, zoon van een bekende Tongelrese familie, was ongetwijfeld een van de meest verdienstelijke verzetsmannen in Tongelre. Als rechercheur bij de politie kende hij vele geheimen van de Duitse politie, ook hun arrestatie-plannen. Hij riskeerde zijn baan en zijn leven door de betrokken personen te waarschuwen, zodat zij zich tijdig in veiligheid konden stellen. Vele mensen in en buiten Tongelre hebben hun leven aan hem te danken. Belast met de "Vuurwapenwet" op het politiebureau heeft hij

veel wapens uit Duitse handen weten te houden. Bij de bevrijding droeg hij die over aan het Verzet, dat daar vooral in die spannende dagen grote behoefte aan had.

Geheime zender op de Wolvendijk

Het Verzet kent ook vele stille werkers. Zij zonderen zich af van de wereld om hen heen en leven als vreemdelingen in hun eigen huis.

Gijs Visscher op de Wolvendijk is zo'n man. Hij heeft een radiozender, die hij veel gebruikt voor illegaal werk. Die geheime zender heeft hij in-genieus weet te verbergen achter de trap. Maar zijn geheim wordt verraden. "Kriminalkommissar" Weber, berucht om zijn onbarmhartig optreden, is zo verheugd met de ontdekking van deze Tongelrese verzetsman, dat hij hem persoonlijk komt arresteren. Op 12 augustus 1942

Afb. 4 "Hilfsarbeiter" Gijs Visser

wordt hij naar het gijzelaarskamp in Haaren gebracht. Daar maakt hij kennis met vele prominente Nederlanders, onder wie Frits Philips. De zware tuchthuisstraf, waartoe hij veroordeeld is, moet hij in Duitsland ondergaan. In maart 1943 begint zijn zware lijdensweg, vol bedreiging, honger en mishandeling. - Uiteindelijk wordt hij "Hilfsarbeiter" ergens in Oost-Duitsland.

Bij de nadering van de Russen - hun stoottroepen worden door de Duitsers gevreesd om hun moordda-

dig geweld en verkrachtingen - vlucht hij begin januari 1945 met vele duizenden wanhopige mensen naar de Oostzee. Daar vindt hij met veel moeite een klein plaatsje aan dek van een troepentransportschip. Dat schip, berekend voor duizend passagiers, is nu overladen met vele duizenden radeloze vluchtelingen, onder wie deserteurs, oorlogsgewonden, oude mensen en veel moeders met kinderen. Midden op de Oostzee wordt het getorpedeerd door een Russische onderzeeboot. Het wordt de grootste scheepsramp in de wereldgeschiedenis. Veel groter dan die met de "Titanic". Meer dan vijfduizend opvarenden vechten in de ijsskoude zee om hun leven. Slechts een duizendtal weet de sloepen te bereiken, onder wie Gijs Visscher. Hij komt veilig aan land en vertoeft enkele weken bij gastvrije Duitse gezinnen. Op 16 maart wordt hij door de Russen bevrijd. Vanuit Leipzig kan hij aan zijn thuisreis beginnen, een zwerftocht door het in puin geschoten Duitsland, te voet, per fiets en in goederentreinen of geallieerde voertuigen. Bij zijn terugkeer, op 6 juli 1945, krijgt hij een grandioze ontvangst. De Tongelrese harmonie doet haar Franse naam eer aan. Zij bezorgt deze verdienstelijke verzetsman een ware "entrée joyeuse".

Ook vrouwen in het Verzet

In bijna alle oorlogsverhalen lopen mannen altijd voorop. Zij hebben blijkbaar het monopolie van moed en daadkracht. Dat is niet terecht. Juist in moeilijke tijden blijken vrouwen vaak geestelijk sterker dan mannen. Ook in Tongelre waren in de tijd van de Duitse bezetting sterke vrouwen, die niet alleen hun mannen maar ook het Verzet tot steun waren. Door er nu enkele, met name te noemen, brengen wij ook dank en hulde aan de vele andere vrouwen, die door haar moedig gedrag in die donkere dagen de fakkel van de vrijheid brandend hielden.

Allereerst denken wij aan *de eerwaarde zusters* in het oude hart van Tongelre. In de vredige vooroorlogse tijd waren zij strenge onderwijzeressen, maar tijdens de voorbije oorlog gaven zij bemoediging en troost aan oude en jonge mensen in en buiten hun klooster. Voor de soms overmoedige verzetsmannen - dikwijls nog echte jongens - waren zij een rustpunt en wijze raadvrouwen. Geen aardse engelen, maar wel "zusters van liefde".

De *gezusters Verhuizen*, onder deze naam namen zij in Tongelre een aparte plaats in. Zij behoorden ongetwijfeld tot de "gegoede middenstand", maar gelukkig, ook voor het Verzet in Tongelre, leefden zij niet boven hun stand en bleven altijd betrokken bij het wel en wee van hun dorpsgenoten. De gezusters en in het bijzonder "Tante Jeanne" boden heimelijk

hulp, levensmiddelen en voedselbonnen aan gezinnen-in-nood. Zo maakten zij het moeilijke leven van onderduikers en van andere oorlogsslachtoffers meer dragelijk.

Mevrouw Van Lierop-Evers, de vrouw van de "vetkoning" aan de Tongelresestraat, had de moed de levensbedreigende straffen voor "Joden-hulp" te trotseren. Zij nam een Joodse jongen uit Amsterdam op in haar gezin. "Fritske van Lierop" wordt het speelkameraadje van haar eigen kinderen en die van de buurt. Haar omgeving beleeft met haar dit angstig avontuur, in bezorgdheid en . . . stilzwijgen. Opluchting en grote vreugde op 18 september 1944 - Eindhovens bevrijdingsdag - toen hij zijn vrijheid en eigen naam terug kreeg: Salomon Natkiel.

Een monument voor de vrouw

Mevrouw van der Sanden, die naast wethouder Van Engeland op de Tongelresestraat woont, weigert Duitse politiemannen binnen te laten, die de BSA-motor van haar man komen vorderen. Kordaat gaat ze haar verontwaardiging luchten, bij de Duitse Garnizoens-commandant in de Parklaan. "*Dat kunt U nicht machen*" vertelt zij hem op hoge toon. Haar man kan die motor niet missen, want de banden van de BSA liggen op zijn "Fahrrat". Tot haar verbazing is "Herr Ortskommandant" erg vriendelijk. En warempel: hij biedt haar zelfs zijn excuses aan. Zou dan ook een Tongelrese vrouw duizend Duitsers te erg zijn!

Deze en andere vrouwen hebben terecht hun eigen verzetsmonument gekregen. Dat staat aan de Zilvermeeuwlaan in het Villapark. Daarop staan bebeeld-

Afb. 5 Het monument voor de vrouw in het Villapark

houde figuren: een vrouw, die haar man een zwaard geeft, een beschermende hand boven haar kinderen

houdt en een brandende fakkel omhoog steekt. De tekst op de gedenksteen is kort en krachtig: "In onwrikbare trouw schraagden zij de weerstand".

De bevrijding nadert

Eindelijk komt dan de invasie, waarop wij jaren hebben moeten wachten. Op 6 juni 1944 landt een spectaculair groot bevrijdingsleger op de kust van Normandië. Drie maanden lang biedt het Duitse leger hardnekkig tegenstand. Na de bevrijding van Parijs eind augustus gaat de opmars naar het noorden verrassend snel. Begin september zijn de bevrijders al in Brussel en Antwerpen.

Dinsdag 5 september gaat de historie in als "Dolle Dinsdag". Het voorbarige bericht, dat op die dag Breda bevrijd is veroorzaakt bij de Duitsers en niet minder bij de N.S.B.ers grote paniek. Velen vluchten in grote verwarring richting Duitsland.

Ook in Eindhoven verdwijnt het N.S.B.-gemeentebestuur maar vergeet niet nog gauw een forse greep in de gemeentekas te doen. Alles wijst er op, dat de Duitsers Eindhoven zo snel mogelijk willen verlaten. De "Luftwaffe" ontruimt het vliegveld en blaast daar alle installaties op. Op 9 september beginnen speciale commando's aan de systematische ontmanteling van Philips. Alle kostbare machines, grondstoffen en voorraden worden in treinwagons geladen. Ook andere bedrijven worden leeggeroofd. Bij Karel I worden behalve de machines ook vijfhonderdduizend sigaren gestolen. Op 't Hofke in Tongelre wordt keurmeester Piet van Wijk door een zwaar bewapende Duitse patrouille overvallen. Met het geweer in de rug wordt hij gedwongen het gesloten Slachthuis open te maken. Ondanks zijn dapper protest nemen de Duitse dieven de hele vleesvoorraad mee.

De ondergedoken trein

Het Verzet tracht de omvangrijke diefstal bij Philips te verhinderen. Medio september slaagt het er in om een volgeladen trein via een zijspoor op het rangeerterrein achter het Gemeentelijk Slachthuis te verbergen. Daar maakt de P.A.N. de olielagers van de trein met zand en grind onklaar en breekt de rails op. Helaas . . . die sabotage wordt door de Duitsers snel ontdekt. Binnen enkele dagen slagen zij er in om de schade aan de trein en rails te herstellen. Op 16 september gaat ook deze rooftrein richting Venlo.

Een jonge Philips-ingenieur, Jonkheer Maarten Reuchling, doet nog een laatste poging om het transport in de Peel te verhinderen. Hij wordt daarbij gearresteerd, maar weet te ontsnappen. Enige tijd later valt hij weer in Duitse handen. Op 15 november wordt hij, 33 jaar oud en gehuwd, zonder vorm van proces doodgeschoten. Eindhoven houdt hem in ere, in de Maarten Reuchlinglaan, in de Verzetsheldenbuurt.

Duitse terugtocht ... op onze fietsen

Intussen gaat de terugtocht van het Duitse leger onverminderd door. Dag en nacht. Een smadelijke aftocht en een pijnlijke martelgang, vooral voor de oudere soldaten. Zij hebben al hun schamele bezittingen op gammele wagens - waaronder kinderwagens en zelfs brandweervoertuigen - geladen, die met moeite getrokken worden door broodmagere paardjes.

Afb. 6 Op 't Hofke vluchten de Duitsers ... op onze fietsen

Het geweer bij de hand en . . . ook hun Belse of Franse vriendin. Langs de wegen nogal wat toeschouwers, die volop en met veel leedvermaak van dit Duitse treurspel genieten. Brutale jongens van de beruchte "Hitler Jugend" plegen hun laatste wandaad: fietsen-diefstal onder bedreiging van wapengeweld. Vanuit een pastorie-raam maakt kapelaan Van der Pas een historische foto van angstig vluchtende Duitsers, die over het Hofke en de Wolvendijk op weg zijn naar hun Heimat. Op onze fietsen.

Voedsel wordt schaars.

De situatie in Eindhoven is verward en wordt met de dag meer en meer verwarrend. Je hoort duidelijk het kanongebulder vanuit België en je ziet de verslagen vijand, die vernederd en vermoeid "den Weg zurück" tracht te vinden

Maar ook rijden zwaar gecamoufleerde Duitse vrachtwagens met soldaten richting de Belse grens. Vooral in de avonduren en 's-nachts, bang voor de geallieerde jagers, die nu het luchtruim beheersen.

Het bombarderen van Duitse steden door meer dan duizend vliegtuigen vindt nu ook overdag plaats. Er wordt haast niet meer gewerkt of gewinkeld. De kinderen zijn meer thuis dan op school. De gaarkeukens kunnen hun groeiende klandizie niet aan. De distributie-bureaux verstrekken nu nood-rantsoenen. Ons dagelijks voedsel wordt met de dag schaarser. Veel mensen maken - ondanks de houten banden - lange fietstochten naar afgelegen boerderijen. Hoe verder van huis, hoe meer kans van slagen. In zijn dagboek beschrijft Frans Kortie zijn "leef-tochten", in september 1944, de laatste dagen voor de bevrijding:

Donderdag 7 september

"Het voedsel begint schaars te worden. Ik ga de boer op. Op de boerderij van de weduwe Van Doornik — nu de "Karpendonkse Hoeve" - krijg ik een halve liter melk.

Dinsdag 12 september

Britse troepen zijn al bij de Belse grens. Het kanongebulder is goed hoorbaar. Veel laag vliegende jagers. Er wordt weinig of niet gewerkt. Wij zijn in blijde verwachting van de bevrijding.

Woensdag 13 september.

Weer de boer op. Fiets naar Mierlo, langs de spoorlijn. Veel vergeefse pogingen bij boerderijen onderweg. In Stiphout kan ik twee liter melk en een half pond boter kopen (drie gulden).

Donderdag 14 september.

Ik haal nood-rantsoenen in de school aan de Paul Krügerlaan."

Het verzet niet langer ondergronds

Nu de gehate vijand langzaam maar zeker aan het verdwijnen is, komt het illegale verzet voorzichtig boven de grond. Nu iedereen voelt dat de bevrijding in de lucht hangt groeit het aantal verzetsmensen met de dag. Vooral jonge onderduikers worden ongeduldig en willen snel tot actie overgaan. Jos van Vegchel, oud-militair en verzetsman van het eerste uur, maant hen tot voorzichtigheid. Hij belooft hen, dat hij spoedig voor wapens zal zorgen.

Dankbaar is hij nu, dat hij in 1940, toen nog commandant van de Tongelrese Afdeling van de Bijzondere Vrijwillige Landstorm, alle wapens van deze "burgerwacht" uit Duitse handen heeft weten te houden. Die heeft hij toen goed verborgen bij de wasserij van de firma Van Briel & Verster op de Wolvendijk. Omdat hij zich herinnert, dat daar nogal veel wapentuig ligt, neemt hij zijn zoon Piet en diens vriend, Theo van de Ven (aannemer op 't Hofke),

mee als wapendragers. Met volle fietstassen en enkele geweren om de schouder arriveren zij bij het woonhuis van Jos in de Melkweg. Met hun bonte wapenhandel jagen zij moeder Van Vegchel de stuipen op het lijf. Ter wille van haar gemoedsrust haast Jos zich het hele wapenarsenaal aan het Tongelres verzet over te dragen.

Onderduikers duiken op

Een van die onstuimige verzetsmannen is Jan van Berlo. Al in 1942 wordt hij gearresteerd en in Duitsland te werk gesteld. Hij weet al na tien dagen te ontsnappen en duikt onder bij Frans Brans, ook uit Tongelre, die nu in Boerdonk woont. Hij kan Tongelre niet vergeten en fietst nu en dan naar zijn ouderlijk huis aan de Wolvendijk (79). Maar de Duitsers weten hem te vinden. Zij omsingelen zijn huis. *"Als een hazewind"*, aldus Jan, *"ren ik bloots voets het huis uit. Omdat zij op me schieten, hol ik naar de Dommel, duik daarin en verstop me in de bosjes aan de Nuenense kant."*

Jan weet te ontsnappen en sluit zich met enkele vrienden aan bij een verzetsgroep, die eigenlijk geen naam heeft: *"Op 17 september maken wij bij de 'Grüne Polizei' in de Parklaan een auto met wapens buit. Met die auto gaan wij in Tongelre een triomftocht maken"*. *Wij ,dat zijn: Wim van Eijk, Christ Hendriks, Harrie van der Heijden , Fons Jacobs, Jan van der Sanden.en ik meen twee*

ondergedoken politie-agenten.. Onze "werkkleding" - blauwe overall met een "ORANJE"-armband plus helm - maakt blijkbaar grote indruk, zelfs op de Duitsers."

De volgende dag, 18 september, nemen wij op de Koudenhovenseweg een groot aantal Duitse soldaten gevangen. Ook zij voelen zich bevrijd, want zij geven zich zonder slag of stoot aan ons over. Wij bergen hen moeiteloos op in de meisjesschool bij het klooster aan de Tongelresestraat. Zij zijn erg blij met dit onderdak. Hun "Danke schön" klinkt oprecht en geldt niet alleen voor ons, maar ook voor de zusters, die hen goed verzorgen".

Diezelfde goeie en eerwaarde zusters wacht nog diezelfde septemberavond een angstig avontuur. Vanuit hun slaapkamerraam zien zij op het kerkhof een merkwaardig schouwspel. Zijn het dansende heksen of spoken? Bekomen van hun eerste schrik zien zij dat het mannen zijn, die de zerken van enkele graven halen. Onrust en paniek. Moeder overste wordt gealarmeerd. Zij heeft de goede gedachte om snel de verzetsmannen in de meisjesschool te hulp te roepen. Die hollen gewapend en schietlustig naar de graf schenners. Tot hun verbazing, maar ook tot hun geruststelling treffen zij daar vier bekende Tongelrese mannen aan, die druk bezig zijn wapens uit de open graven te halen!

Op algemeen verzoek gaat Jan Rooyackers, de oudste van de grafdelvers, de onrust in het klooster weg praten. *"Tja, zegt Jan, gullie zult me nie gleuven, mar het waar de gedachte van pestoor Van*

Amstel om onze gewirre doar veilig te begraven." Zo kreeg die spannende dag een, happy end, het verzet in Tongelre meer wapens en die vindingrijke pastoor een extra kaarsje. Van zijn eigen eerwaarde zusters.

Afb. 7 De eerste Amerikaanse bevrijder op de Tongelresestraat

Vrijheid een geschenk uit de hemel

In de morgenuren van 17 september zware bombardementen ten noorden van Eindhoven. Tot verrassing van vriend en vijand landen die zonnige zondag bij Son meer dan vijfduizend Amerikaanse parachutisten. Het snel bevrijde Son ontvangt hen hartelijk. Maar het hoofddoel van de 101e Airborne Divisie voor die dag, Eindhoven, wordt niet bereikt, omdat de Duitsers er in slagen de brug over het Wilhelmina Kanaal in

Afb. 8 Onze vrijheid hangt in de lucht

Son op te blazen. Maar de volgende morgen breken de Amerikanen in enkele uren de zwakke Duitse weerstand in Woensel en bereiken het stadscentrum, waar zij als helden worden ontvangen. Ook het Britse tankleger rijdt tegen de avond het feestvierende Eindhoven binnen. Ook de Britten krijgen geen kans om even bij te komen van de voorbij slapeloze nachten. Spontaan worden zij opgenomen in een bruisend volksfeest. Ook zij worden overladen met gebak en fruit, volgegoten met allerlei dranken en adembenemend bedolven onder spontane kusjes. Bijna vergeten zij, dat het nog oorlog is en hun militaire

opdrachten. In Eindhoven zijn dat de Dommelbruggen en het verdrijven van de laatste Duitsers. Het Britse Tweede Leger moet zo snel mogelijk, via de door Amerikaanse Airborne-divisies beveiligde Corridor, naar Arnhem oprukken om daar hun eigen paratroopers te helpen de onverwacht zware Duitse tegenstand te elimineren.

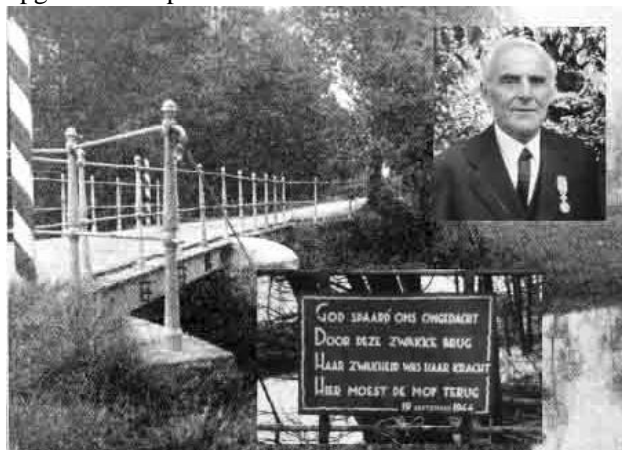
Komen de Duitsers terug ?

Afb. 9 Glorieuze intocht van het Britse bevrijdingsleger

Het duurt twee dagen voordat de Duitsers bekomen zijn van hun eerste schrik. De spectaculaire landing van duizenden parachutisten heeft hen pijnlijk verrast. Ook de imponerende opmars van het machtige Britse Tweede Leger baart de Duitse legerleiding grote zorgen. Als zij niet snel handelt, dan staat de vijand binnen enkele dagen aan de poort van "Das Vaterland".

Hitler himself voelt de acute dreiging. Hij dirigeert de 107e Panzerbrigade, die vanuit Pruisen op weg is om de "Siegfried Linie" te versterken, in allerijl per trein naar Venlo. Deze aan het Oostfront geharde brigade beschikt over de meest moderne, super zware, "Panther"-tanks. Op 19 september rijdt deze strijdlustige brigade in een recordtijd via Helmond naar Nuenen. Opdracht van de "Führer" met spoed de Corridor aanvallen en daar de geallieerde opmars koste-wat-kost tot staan brengen. Dat lijkt een eenvoudige opgave. Die opmarsroute is maar een straat breed en

Afb. 10 De "Hikspoorsbrug"

loopt dwars door het Brabantse land, dat nog in Duitse handen is. Als het lukt om deze vitale levensader van het geallieerde bevrijdingsleger door te snijden, dan is de Eerste Britse Airborne Divisie bij Arnhem ten dode opgeschreven. Dan wordt Nijmegen niet bevrijd en krijgt de Britse generaal Browning gelijk. De brug bij Arnhem is dan echt "a bridge too far".

In de late namiddag van 19 september wordt het vredige dorp Nuenen in zijn rust gestoord. Monsterachtig grote tanks en gecamoufleerde vrachtwagens overvallen het dorp en zijn verraste inwoners. Verdorie. Het zijn niet de verwachte Britse tanks, maar Moffen-tanks. Je kunt dat zien aan de zwarte uniformen van de commandanten in de tankkoepels en horen aan hun gehoorstorende bevelen. Bij het park stoppen de logge gevaarten. De officieren buigen zich over hun kaarten. De bemanningen kruipen uit hun tanks en beginnen Duits-brutaal op ramen en deuren te kloppen. De geschrokken bewoners maken snel open en luisteren verrast naar de bevelen "Essen und Trinken" en het nijdige "sofort". "Bitte" is er niet bij! Angst en paniek overvallen voor al de verzetsmensen, die daags te voren een aantal NSB-ers en wat verdwaalde Duitsers veilig opgeborgen hebben. Een van hen herinnert zich later : *"Nog nooit ben ik zo verschoote. Ik was net thuis uit Eindhoven, wor ik flink mee gefist had. Ons moeder bleef gelukkig erg kalm onder al dat Duits geweld. Ze smeerde op dur gemak wa bottramme vur die Moffen. In de keuken ging ze melk halen en gaf me stiekem een teken om snel te verdwijnen. Ik*

vluchtte dur de achterdeur, Ondanks mun koi fietsbanden, waar ik in een recordtijd in Geldrop." Gelukkig voor Nuenen en vooral voor de mannen en vrouwen van de Ondergrondse hadden de Duitsers erg veel haast. Ze namen amper de tijd om hun eigen soldaten en de paar NSB-ers te bevrijden. Binnen een uur waren zij uit het gezicht verdwenen, richting Son.

Door de Hikspoors-brug, moest de Mof terug

Ook daags na de bevrijding genieten de Eindhovenaars nog volop van de verkregen vrijheid. Gezellig samen met vele mensen uit de dorpen in de omgeving. Zelfs al is hun gemeente nog niet bevrijd toch willen ook zij het "happy end" van meer dan vier jaren oorlog bewust meebeleven.. Ook de kinderen van Willem Hikspoors zijn naar Son gefietst om daar de Airborne-bevrijders te ontmoeten . Zij kijken samen ook naar de onafzienbaar lange tankcolonne van het Britse leger, dat nu eindelijk "full speed" op weg is naar Nijmegen en Arnhem, over de door de 101e Airborne Divisie beveiligde Corridor. Vader Hikspoors, tuinman van de adellijke familie Smits van Oyen, is rustig thuis gebleven. Hij geniet van het ontspannend werken in de tuin van het landgoed Soeterbeek.. Hij hoort veel over de feestelijke ontvangst van de bevrijders in Son en Eindhoven. Het gerucht, dat de Duitsers al weer in of bij Nuenen zijn, kan hij niet geloven. Maar ja, ge weet nooit nie . . .

Het valt hem wel op, dat er nogal wat mensen zijn die nogal haastig voorbij fietsen.. Een oudere man stapt van zijn fiets en roept *"Ga gauw naar binnen, de Duitsers komen er aan"*. De goeie man is amper uit het zicht verdwenen of Hikspoors ziet in de verte vreemde voertuigen aankomen.

De Duitsers komen met vijf halfrups-voertuigen en stoppen vlak voor de Dommel-brug. Een soldaat, bewapend met een machine-pistool, kruipt uit zijn voertuig en bekijkt de brug van alle kanten. Hikspoors begrijpt zijn bedoeling. Hij loopt naar hem toe en zegt in zijn beste Duits: *"brug ist viel zu swag"*. De Duitser lijkt niet overtuigd. Hikspoors blijft hem achterna lopen en wijst hem tenslotte op het bordje "Maximum draagvermogen 8 ton". De Duitser is wat ongeduldig, maar lijkt nu wel overtuigd.

Een angstig avontuur bij Soeterbeek

Op dat moment komt er plotseling een jongen aangefietst. Die begint, enthousiast te fotograferen. Het is jonkheer Jan Smits van Oyen, die blijkbaar denkt dat het Britse tanks zijn. Nog voordat hij zijn domme vergissing bemerkt, grijpen de Duitsers hem hard-

handig vast. Een woedende officier vloekt hem uit en gooit de dure camera in de Dommel. Met het pistool in de rug wordt de jonker afgevoerd.

Hikspoor vreest dat het zootje van zijn baas ter plekke zal worden doodgeschoten. Hoe kan hij dat in Godsnaam voorkomen? Goede raad is duur. Terwijl de Duitsers de hyper nerveuze jonker onder schot houden, proberen de chauffeurs hun moeilijk manoeuvreerbare voertuigen om te draaien. Erg moeilijk op die smalle weg. Hikspoor helpt hen bij dit zware karwei, maar neemt daarvoor extra veel tijd. Hij houdt de chauffeurs zo intens en zo langdurig bezig, dat de jonker, op zijn wenk, als een haas in het kreupelhout langs de weg verdwijnt. Zijn bewakers hollen hem schietend en vloekend achterna. God en het lot zijn hem genadig. Jonker Jan wordt niet geraakt. Altijd is hij zijn redder dankbaar gebleven, ook toen jonker Jan later burgemeester van Nuenen werd. Ook veel Eindhovenaren, vooral uit Woensel hebben hem later gehuldigd, omdat hij door zijn moedig optreden een tankslag in Woensel had weten te voorkomen. De brug kreeg zijn naam en veel later ontving hij een onderscheiding. Terecht, omdat hij de tegenaanvallen van het; nog niet verslagen Duitse leger vertraagde en zo onze bevrijding veilig stelde.

Een wreed Duits bombardement.

"Ook bij ons thuis" - zo noteert Frans Kortie op 19 september in zijn dagboek - "hangt een gespannen sfeer". Vooral omdat die middag een gemeentebode Frans is komen vragen zo gauw mogelijk naar het gemeentehuis te komen. De gemeente-secretaris is benaderd door Airborne-officieren, die behoefte hebben aan een contactman, die Engels kent. "Op weg naar het gemeentehuis zie ik paratroopers over de Hofstraat naar oud-Tongelre lopen. Verder fiets ik door onheilspellend lege straten.. Plotseling wordt de al donkere hemel fel verlicht. Boven Stratum hangen hel-gele lichtkogels. Ik hoor iemand roepen : "Prachtig, Oranje- vuurwerk".

Dichtbij het gemeentehuis begint het oorverdovend te knallen. Paniek en grote verwarring. Velen vluchten met mij naar de schuilkelder naast het gemeentehuis. Daarbinnen is het angstwekkend stil. De aarde schudt en beeft. En bij iedere aardbeving vallen er klodders zand op onze hoofden, maar je merkt dat amper. Zo gespannen ben je. We horen buiten donderend lawaai gevolgd door lichtflitsen. Het lijkt wel onweer met donder en bliksem. Eindelijk wordt de wereld om ons heen heel stil. Een grote Amerikaanse soldaat komt ons vertellen, dat "the German bombardment" voorbij is".

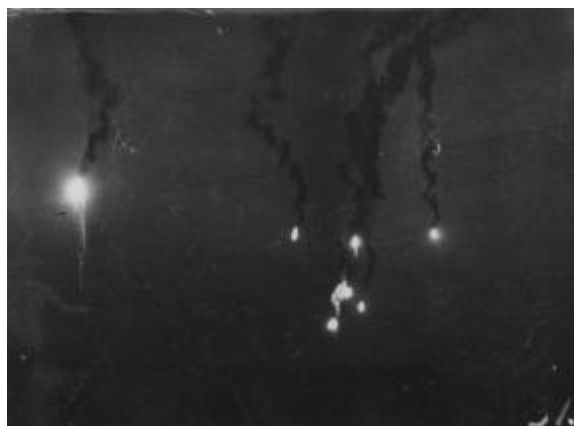
Stad in lichte laaie

Samen met enkele officieren van de 101e Amerikaanse Airborne Divisie ziet Frans, vanuit een raam op de hoogste verdieping van het gemeentehuis, de chaos en ravage, die dit Duitse bombardement heeft aangericht. De stad staat in lichte laaie en lijkt op een immense vuurzee. De hemel is fel rood gekleurd. Luide explosies klinken angstaanjagend vanuit de binnenstad. Later blijkt dat in de Hertogstraat een aantal Britse munitiewagens door bomtreffers in brand staan en een voor een ontploffen.

"How about the Fire Brigade ?" vragen de Amerikanen. Frans probeert de brandweer te bellen. Dat lukt niet. Ook het politiebureau en de Luchtbeschermingsdienst blijken onbereikbaar. Alle verbindingen zijn verbroken. Een brandweerman komt vertellen, dat de brandweer niets kan doen. Er zijn te veel branden en bovendien is de druk op de waterleiding weg gevallen. De schade, vooral in de binnenstad, maar ook in enkele woonwijken, is aanzienlijk. Het aantal doden is erg hoog en bedraagt twee honderd. Er zijn meer dan driehonderd gewonden. De beide ziekenhuizen zijn overvol.

Dit bombardement - het grootste in de geschiedenis van Eindhoven - is strategisch een succes. Vooral door de piloten van de tachtig bommenwerpers, die onlangs nog op het vliegveld in Eindhoven gestationeerd waren. Hun kennis van de plaatselijke situatie heeft het effect van hun bommen vergroot. Helaas voor de zwaar getroffen stad en de vele slachtoffers.

Tongelre ontsnapt aan het oorlogsgeweld

Afb. 11 Lichtkogels boven Eindhoven op de avond van 19 september, het begin van het Duitse bombardement

Het gerucht, dat Duitse tanks op weg zijn naar Eindhoven blijkt waar te zijn. De commandant van onze Airborne-bevrijders neemt de informatie van het verzet hierover serieus en treft snel maatregelen om de Duitse dreiging op te vangen. Hij stuurt een van

zijn beste compagnieën naar Tongelre, waar zij zich ingraven. Vanuit hun schuttersputjes op't Hofke zien zij bij het vallen van de avond het bombardement op Eindhoven. Een schokkende ervaring minder voor hen, die gewend zijn aan oorlogsgeweld, dan voor de mensen, die hen zo juist met bier, gebak en fruit verwend hebben.

Die breken snel de gezellige kennismaking af en vluchten bij de eerste bomgeluiden naar binnen. Bevend en biddend zitten zij in hun kelders, angstig luisterend naar het hels lawaai.. De Amerikanen doen hun uiterste best om hen gerust te stellen en moed in te spreken. Hun *"Do not worry"* en *"Do not be afraid"* wordt ondersteund door Amerikaanse sigaretten, chocolade en snoepjes voor *"the kids"*. Toch nog een beetje blijheid en troost aan het einde van deze droeve dag.

De volgende dag wacht de E-compagnie van het 506e Parachutisten regiment van de 101e Airborne Divisie een moeilijke taak: de zwaar bewapende Duitse "107e Panzerbrigade" tegen te houden en onschadelijk te maken. Zij zijn blij, dat een tiental Britse tanks hun aanvalskracht is komen versterken. Maar zij weten ook, dat deze Sherman-tanks in bewapening en vuurkracht de mindere zijn van de veel sterkere Duitse Panther-tanks.

"Those wonderful people in Tongelre"

Al bij de watermolen van Opwetten komen zij onder zwaar vuur. De paratroopers sluipen behoedzaam naar voren en ontdekken dat het vijandelijke vuur komt uit goed verscholen Duitse tanks. Zij waarschuwen de Britten. Tevergeefs. Binnen enkele minuten staan twee Britse tanks in brand. Door de vlammen kruipen de bemanningen naar buiten. De boordschutter als laatste, maar die moet uit de brandende tank getrokken worden . . . want hij is zijn beide benen kwijt. Moordend mortiervuur doodt en verwondt enkele Airborne-mannen, die trachten de rupsbanden van de vijandelijke tanks onklaar te maken. De akkers tussen de watermolen en de dorpskern van Nuenen worden door vechtende tanks omgewoeld. Toen de avond viel was de strijd onbeslist. In het boek "Band of brothers", dat ook dit bloedig gevecht beschrijft, uit de Airborne-kapitein Dick Winters zijn trieste gevoelens over deze ongelijke strijd, waarbij deze "task-force" veel mannen en tanks verloor. *"Wij hadden na dit gevecht een rot gevoel. Niet alleen hebben wij vijftien kameraden verloren en werden velen zwaar gewond. Een rot gevoel ook omdat wij "those wonderful people in Tongelre" moesten teleurstellen. Het vertrouwen in ons was geschokt en bij hen bleef de angst, dat zij weer in Duitse handen zouden vallen."*

Gelukkig voor de "wonderful people" in ons To-gelre,

maar ook voor hun stadgenoten en voor Oost-Brabant bleef de vrijheid behouden. De grootste land- en luchtoperatie van deze oorlog, "Market Garden", waaraan drie airborne-divisies en een honderdduizend man sterk landleger deelnamen, bracht de vrijheid terug aan meer dan een miljoen bewoners van Noord-Brabant en Gelderland.

Afb. 12 Zwaar beschadigde Duitse Panther-tanks bij Nuenen

In beide provincies houden enkele musea en talrijke monumenten de herinnering levendig aan het verdriet van de oorlogsjaren en aan de vreugde van de bevrijding. Ook de vele honderden doden, die voor onze vrijheid vielen, worden jaarlijks herdacht. Eindhoven herdenkt ieder jaar zijn bevrijding op 18 september. De Vereniging van Airborne-vrienden en de "British Legion" onderhouden amicale banden met de Amerikaanse en Britse bevrijders. Niet alleen uit erkentelijkheid voor deze mannen, maar ook uit blijvende waardering voor het kostbare geschenk van de vrijheid.

COLOFON

Dank

Dankbaar ben ik mijn goede relaties en vrienden, die mij bij het schrijven en vormgeven van deze historische schets hebben geholpen. Enkelen wil ik met name noemen: Tonny v.d. Boomen, Jan Jegerings, Thieu van Luyt, Karel Margry, Rob Smit, Jan Spoorenberg, Peter Stawinski en Jan Vrenssen.

Frans Kortie
november 2003

Bronnen:

- vraaggesprekken met oudstrijders, oud-illegalen en hun familie
- verslagen van de Duitse bezetting en van de bevrijding
- Regionaal Historisch Centrum
- "De bevrijding van Eindhoven" - Karel Margry
- "Een brug te ver" - Cornelius Ryan
- "Band of Brothers" - Stephen E. Ambrose
- "Dagboek 1940-1944" - Frans Kortie

Fotografen:

A. van Beurden, Imperial War Museum, G. Oom, J. v.d. Pas, B. Postema, P. Pulles en J. Starink.

Afb. 13 Het Eindhovense Airborne-monument, ter dankbare herinnering aan onze bevrijders